

Jiří Nekvapil

Kultivace (standardního) jazyka*

Cultivation of (standard) language

ABSTRACT: This paper outlines the basics of the Prague School concept of language cultivation and main features of how it has been put into practice in the Czech Republic, and compares this approach with current language planning in Sweden. The paper aims at (1) placing the Prague School concept of language cultivation within the framework of international sociolinguistics, (2) pointing out that this concept contributes only partially to solving the language problems of contemporary societies, (3) outlining the possibilities of language cultivation in the post-modern era, while paying attention to language standardization, de-standardization and management. The author argues that the accession of the Czech Republic to the EU will change the language situation of the country including the focus of and attitudes toward language planning.

Key words: language cultivation, language (de-)standardization, language management, language planning, functional differentiation of spelling, Czech, Swedish, Romani, Prague School

Klíčová slova: kultivace jazyka (kultura jazyka), (de)standardizace jazyka, jazykový management, jazykové plánování, funkční diferenciacie pravopisu, čeština, švédština, romština, Pražská škola

0. Úvod

Článek shrnuje základní rysy pražské koncepce „jazykové kultury“ a rovněž shrnuje základní rysy jejího praktického uplatňování v ČR. Tímto způsobem článek vytváří možnost pro srovnání této koncepce s teorií a praxí kultivování jazyka v jiných zemích, což je ilustrováno na případě Švédska. Článek má tyto cíle: (1) zasadit problematiku pražské „jazykové kultury“ do pojmoslovného rámce mezinárodní sociolingvistiky, (2) poukázat na to, že tato koncepce jen omezeně přispívá k řešení jazykových problémů současných společností, ba dokonce omezeněji, než se obvykle soudí, (3) naznačit možnosti kultivace jazyka v postmoderním období; zvláštní pozornost je při tom věnována pojmům standardizace, destandardizace a jazykový management.

1. Pojem kultivace jazyka

Kultivovat ve výrazu „kultivovat jazyk“ znamená tříbit nebo také vylepšovat pomocí malých změn. Jde o provádění malých změn především v pravopisu (např. nahrazení

* Při formulování různých verzí tohoto textu jsem těžil z komentářů, které mi poskytli V. Elšík, B. H. Jernudd, P. Kaderka, B. Melander, T. Sherman, M. Sloboda, J. Zeman a tři anonymní posuzovatelé Slova a slovesnosti. Při jeho přípravě jsem byl podporován grantem MSM 0021620825. Tento text vznikl původně jako článek pro: B. Spolsky – F. Hult (eds.), *The Handbook of Educational Linguistics*, Oxford: Blackwell (přípr.).

jednoho písmena písmenem jiným v určité skupině slov), ve slovníku (např. vytvoření vhodného termínu pro nový jev) nebo ve stylu konkrétního jazyka (např. zjednodušení nějakého typu vyjadřování). Nejde však jen o provádění změn v jazyce, ale i o udržení jeho dobrého stavu („pečování o jazyk“). Kultivace jazyka předpokládá, že už je v zásadě jasné, která varieta jazyka se bude kultivovat, pro jaké uživatele bude kultivována, popř. kdo ji bude kultivovat, podobně jako kultivace půdy předpokládá, že je např. vyjasněno, kde se půda přesně nachází a kdo je jejím vlastníkem. Z toho plyne, že s jazykem, resp. jazyky lze dělat zásadnější věci, než je jeho, resp. jejich kultivování – k těmto věcem patří především rozhodování o tom, který jazyk se bude nebo nebude v daném jazykovém společenství používat (popř. i v kterých komunikačních doménách). Tomuto typu zacházení s jazykem se často říká „statusové plánování“ (nebo také „jazyková politika“), zatímco ke kultivování jazyka se často odkazuje jako k „plánování korpusovému“ (nebo také jako ke „kultuře jazyka“, německy „Sprachkultur“).¹ Tento článek je věnován zejména druhému z těchto typů zacházení s jazykem.

Co je však přesněji objektem kultivování jazyka? Jazyk jako např. čeština (nebo francouzština, němčina aj.) není monolitní útvar, nýbrž soubor jazykových variet diferencovaných podle územních, sociálních, funkčních, časových a jiných faktorů. V zásadě jakákoli varieta konkrétního jazyka se může stát objektem kultivování, avšak hlavním objektem kultivování bývá jazyk spisovný (v mezinárodnější terminologii: jazyk standardní²). Pokud jde o standardní jazyk, tj. takový jazyk, který má celospolečenskou, nadregionální platnost a je schopen vyjadřovat nejrůznější aspekty kulturního a civilizačního života (Havránek, 1963, s. 13; Daneš, 2006), lze rozlišovat dvě fáze kultivování: (a) kultivování zvolené variety jazyka, jehož výsledkem má být právě (polyfunkční) standardní jazyk, (b) kultivování už zformovaného standardního jazyka. Tyto fáze se nacházejí v různých etapách rozvoje příslušné společnosti (etnika, národa) a k případům (b) lze odkazovat jako ke kultivování jazyka v rozvinutých společnostech. Zejména z případů (a), o nichž se někdy hovoří jako o „modernizaci jazyka“ (viz např. Spolsky, 2004), je zase zřejmé, že teorie kultivování jazyka úzce souvisí s teorií standardního jazyka (viz dále).

Kultivování standardního jazyka sleduje určité cíle. První množina těchto cílů je skrytě nebo otevřeně propojena se statusovým plánováním, což znamená, že tyto cíle jsou spjaty s „nejazykovými“ cíli společnosti (jako je např. zdůrazňování politické nebo kulturní nezávislosti), zatímco druhá je zaměřena na efektivitu samotného jazyka jako komunikačního nástroje, a je proto – na rozdíl od první množiny cílů – ve větší míře v kompetenci lingvistů a pedagogů.

¹ Srov. např. Cooper (1989), Kaplan – Baldauf (1997).

² Výrazy jako „spisovná čeština“ a „standardní čeština“ jsou tedy pro mě pouhá synonyma. Analogickou terminologickou změnu (Schriftsprache > Standardsprache) lze doložit i v lingvistice německé (srov. např. Dovalil, 2006). Snahu o to spojit s výrazy „spisovný“ a „standardní“ různé pojmy, kterou lze pozorovat u některých českých (a slovenských) odborníků, nepovažuji za šťastnou, neboť by to ztížilo nejen recepci českých sociolingvistických prací v zahraničí, ale i recepci zahraničních prací a konceptů v Česku (Dovalilův článek je poučný i v tomto ohledu). Příkladem může být koncept „destandardizace“, o němž bude ještě řeč.

Věnujme se nyní první množině cílů kultivování standardního jazyka. Fishman (2006) k cílům korpusového plánování (kultivování jazyka), které jsou spjaty s plánováním statusovým, řadí (1) čistotu jazyka (oproti vernakulárnosti, lidovosti), (2) jedinečnost (oproti westernizaci, lépe snad internacionalizaci), (3) klasicizaci (oproti „panifikaci“³), (4) oddálení konkrétní variety jazyka od určité strukturně blízké variety nebo naopak přiblížení se k ní (ve Fishmanově terminologii *Ausbau* versus *Einbau*). Jazykoví odborníci tyto cíle naplňují takto: v případě prvního cíle pracují na tom, aby se v jazyce neobjevovaly prvky pocházející z určitých cizích jazyků (nebo naopak posilují jazykovou vernakulárnost, která je k přítomnosti cizích prvků tolerantní); v případě druhého cíle podporují charakteristické rysy příslušného jazyka (nebo naopak jazyk sblížují se „západními“ jazyky nebo ho, obecněji viděno, internacionalizují); v případě třetího cíle do jazyka zabudovávají prvky nějakého klasického jazyka, jako např. sanskr. do hindštiny (nebo se snaží vytvářet novou kulturní a jazykovou jednotu napříč několika jazyky v návaznosti na nějaký víceméně jen předpokládaný dávný jazykový zdroj, viz např. pokusy o vytvoření ilyrského jazyka na území jižních Slovanů); v případě čtvrtého cíle podporují odlišnost dvou strukturně blízkých variet (něm. *Ausbau*, viz situaci srbštiny a chorvatštiny po rozpadu Jugoslávie), nebo je naopak sblížují (něm. *Einbau*, viz situaci srbštiny a chorvatštiny v Jugoslávii v 2. pol. 20. století).

Do druhé množiny cílů kultivování standardního jazyka patří stabilita a jednotnost jazyka neboli omezení jeho variantnosti, dále funkční propracovanost jazyka, tj. to, aby jednotlivé prostředky byly přesně diferencovány podle různých funkcí (např. diferencování různých sufixů substantiv v závislosti na vyjadřování různých významů), a maximalizace funkčního rozpětí, jinak řečeno, to, aby jazyk mohl být využíván pro celou řadu účelů (např. nejen pro liturgické účely, ale i pro školní výuku a vědecké vyjadřování).

Nejde však jen o kultivování jazyka, ale i o kultivování komunikačního procesu, tedy o kultivování *užívání* jazyka (nejen produkování, ale i recipování). Je nasnadě, že kultivování v tomto smyslu se nemůže týkat pouze standardního jazyka, nýbrž užívání v zásadě všech variet téhož jazyka a v případě vícejazyčného prostředí i jazyků různých.

2. Pojem kultivace jazyka v Pražské škole

Lingvistický strukturalismus, rozvíjející myšlenky F. de Saussura, se o kultivování (standardního) jazyka příliš nestaral a řídil se principem *Leave Your Language Alone* (Hall, 1950). Výjimkou byli lingvisté Pražské školy (zejm. B. Havránek a V. Mathesius), kteří i když v zásadě řešili problémy české jazykové situace, zformulovali v 30. letech 20. století teorii a principy jazykového kultivování mající obecnější platnost (navazovali při tom na některé své předchůdce i současníky, jako byli švédský lingvista A. Noreen, viz zejm. Noreen – Johansson, 1892, nebo Rus G. Vinokur, viz zejm. Vinokur, 1925). Prvořadým cílem této teorie bylo oslabit purismus jakožto vůdčí princip

³ Vytvořeno z řeckého „pan“ = „vše“; panifikace je tedy proces týkající se vytváření vyššího celku, viz dále.

korpusového plánování (řečeno dnešní terminologií) a jejím charakteristickým rysem byl funkcionalismus.⁴

Objektem kultivačních aktivit je pro pražský přístup současný standardní jazyk. Základním předpokladem jeho kultivování je vědecký popis toho, v jakém stavu se standardní jazyk nachází, konkrétně jde o to poznat „normu“ standardního jazyka. Norma je soubor jazykových prostředků a pravidel, jejichž užívání pocítují mluvčí jako závazné. Jazyk je kultivován v zájmu jeho současných uživatelů, a proto východiskem kultivace jazyka je norma standardního jazyka užívaného jen v průběhu posledních padesáti let. Ve výzkumné praxi to znamená zkoumat, jak standardní jazyk užívají „dobří autoři“ (nejen autoři literatury krásné, ale i odborné) a vzdělané vrstvy. Teprve po této deskriptivní fázi následuje fáze kultivační, jejímž smyslem je vyřešit aktuální nebo potenciální jazykové problémy – ty v menší nebo větší míře existují vždy, neboť standardní jazyk se mění spolu s rozvojem společenství jeho uživatelů. Kultivační činnosti mají dva cíle: (1) podporovat stabilitu standardního jazyka, (2) podporovat jeho funkční diferenciaci a jeho stylistickou bohatost (Havránek, 1932b, 1963). I když jedním ze základních cílů je dosahování stability standardního jazyka, nelze toto chápat jako snahu o zakonzervování určitého stavu jazyka. Je třeba respektovat, že společenosti a jazyky se vyvíjejí, a cílem je proto „pružná stabilita“ standardního jazyka (Mathesius, 1932). Stabilita neznamena ani naprostou jednotnost – standardní jazyk slouží různým účelům („funkcím“) a pro tyto různé účely má různé soubory jazykových prostředků (v souladu s pojmoslovím propracovávaném v tomto článku je nazývám „funkční variety“). Lze lišit minimálně tyto funkce standardního jazyka: konverzační, prakticky odbornou, teoreticky odbornou a estetickou. Systematickou pozornost vyžaduje zejména vytváření odborné terminologie a obecně „intelektualizace“ standardního jazyka, kterou se rozumí „přizpůsobování jazyka k tomu, aby jeho jazykové projevy mohly být určité a přesné, podle potřeby abstraktní a aby byly schopné vyjádřit souvislost a složitost myšlení, tedy zesilování intelektuální stránky řeči. Tato intelektualizace vrcholí v jazyce vědeckém (teoretickém), určeném snahou po vyjadřování co nejpřesnějším, snahou, aby jazykové projevy vystihovaly přesnost objektivního myšlení (vědeckého), aby se blížila slova-termíny k pojmům a věty k soudům“ (Havránek, 1932a, s. 45).

Na stabilizaci standardního jazyka se rozhodujícím způsobem podílí školní výuka, již v rozvinutých společnostech absolvuje v zásadě každý člen jazykového společenství. Pro potřeby školní výuky (i širší veřejnosti) je důležité, aby žádoucí stav standardního jazyka byl kodifikován, tj. aby bylo institucionálně stanoveno, které jazykové prostředky jsou správné nebo vhodné. Kodifikace by měla být vtělena do tří základních, „stabilizačních“ příruček: (1) slovníku, (2) mluvnice a (3) stylistiky (Mathesius, 1932).⁵

⁴ Výklady v oddílu 2 a 3.1 se opírají o analýzy provedené v obsáhlé studii Leška – Nekvapil – Šoltys (1987) a v monografii Neustupný – Nekvapil (2003). Tam i další odborná literatura.

⁵ Obecným cílem stylistické příručky je „ukazovat, jak se čeština přizpůsobuje požadavkům hlavních funkčních stylů“ (Mathesius, 1932, s. 31). Tento článek, zejména jeho závěr, Mathesius později přepracoval (viz Mathesius, 1947, s. 435) a svou představu stylistické příručky dále zkonkretizoval – podobu příručky zde

Kodifikační práci provádějí odborníci, přičemž se řídí třemi kritérii, podle nichž hodnotí správnost, resp. vhodnost konkrétního jazykového prostředku (Daneš, 1986): (1) noremnost (je jazykový prostředek vžitý, konvencionalizovaný, přijatý v daném jazykovém společenství?), (2) adekvátnost k funkcím (je jazykový prostředek vhodný, resp. přiměřený specifické funkci?), (3) systémovost (je jazykový prostředek v souladu s pravidly příslušného jazykového systému?). Tato kritéria jsou hierarchicky uspořádána a v případě jejich konfliktu je kritérium noremnosti nadřazeno ostatním dvěma kritériím (a funkční adekvátnost je zase nadřazena systémovosti). Kodifikace má reflektovat poznané vývojové tendence normy standardního jazyka a tyto tendence posilovat. I když je kodifikační práce především záležitostí odborníků, je třeba věnovat značné úsilí tomu, aby výsledky této práce byly ve společnosti pozitivně přijaty. K tomu nestačí jen to, že za kodifikací stojí nějaká společensky důležitá instituce (např. akademie). Jazyková kodifikace nemá totiž charakter zákona nebo právního předpisu, ale spíše „(naléhavého) doporučení“ (její nedodržení bývá spojeno s institucionálními sankcemi jen ve škole). Společenskou akceptaci kodifikace lze dosáhnout popularizačními a informačními kampaněmi a systematickou jazykovou výchovou (blíže k pražskému přístupu, včetně tvůrčích aplikací, viz Garvin, 1973, 1993a).

Pozdější pražská teorie rozlišila mezi kultivováním jazyka a kultivováním komunikačního procesu (užívání jazyka). Kultivování jazyka má zabezpečit takovou úroveň jazyka, která umožňuje optimální komunikaci. V tom je vlastní smysl kultivování jazyka (Hausenblas, 1979, s. 123). Kultivování komunikačního procesu se však netýká jen užívání standardního jazyka. Je také záležitostí funkčně adekvátního a situačně přiměřeného užívání nestandardních variet nebo jejich různých kombinací, popř. kombinací prvků standardního jazyka a prvků variet nestandardních (Homoláč – Nebeská, 2000). Kultivování komunikačního procesu tak splývá s poznáváním, propracováváním a popularizováním stylových norem (očekávaných způsobů výběru a uspořádání jazykových prostředků různé komplexnosti vzhledem k účelu, jaký mají v komunikaci plnit). Normy komunikace v multilingvním prostředí zůstaly v pražské teorii na okraji zájmu.

3. Kultivace jazyka ve dvou státních kontextech

Na tak malé ploše není samozřejmě možné všestranně charakterizovat zvolené země. Postupuji tak, že se soustřeďuji na ty rysy, které považuji za zajímavé a relevantní vzhledem k možným aplikacím v jiných státních kontextech.

3.1. Česká republika

Současný stav kultivace jazyka v České republice teoreticky i institucionálně navazuje na kultivování jazyka, které se etablovalo v první polovině 20. století. Pražský

spojil velmi těsně s praktickými potřebami výuky slohu, zejména slohu výkladového. Nicméně i tak je zřejmé, že právě stylistická příručka má sloužit k dosažení stability standardního jazyka, která bude opravdu „pružná“.

funkcionalismus se prosadil v teorii i praxi, požadavek historické čistoty češtiny ustoupil do pozadí a kodifikace standardního jazyka začala více respektovat jeho současnou normu. To přivítali zejména literární tvůrci, jejichž jazyk se podle nové teorie dokonce stal jedním ze zdrojů poznání normy standardního jazyka. Pražská teorie byla implementována nejen při tvorbě slovníků a mluvnic, ale také učebnic češtiny pro základní a střední školy. Charakteristické je to, že na tvorbě učebnic se podíleli nejvýznamnější lingvisté, sami tvůrci kultivační teorie, jako např. B. Havránek nebo později F. Daneš.⁶

Tak jako v řadě jiných evropských zemí se značné pozornosti ve škole i u širší veřejnosti dostalo pravopisu. Český pravopis je od r. 1902 oficiálně kodifikován příručkou Pravidla českého pravopisu. Tato příručka je však něčím víc než pouhou pravopisnou příručkou. Už od prvního vydání Pravidla neuváděla jen pravopisné jevy, ale i jevy tvaroslovné a u vybraných cizích slov i jevy ortoepické; tento přístup je praktikován ve školních verzích Pravidel dodnes. Příručka také neobsahuje jen pravidla. Ta jsou uvedena v její první části, zatímco v části druhé je abecední seznam slov, případně jejich tvarů a výslovnostních podob, jejichž užívání by mohlo činit potíže.

Na kodifikaci pravopisu se už od počátku 20. století pracuje v odborných komisích. Nejdůležitější vydání Pravidel, která podávají zásadnější změny, pocházejí z těchto let: 1902, 1913, 1941, 1957, 1993. Tato příručka je výsledkem práce širšího týmu autorů, ale jejich konkrétní jména nejsou s výjimkou vydání z r. 1902 diskurzivně příliš zvýrazňována, čímž se zdůrazňuje fungování Pravidel jako odosobněné instituce. Protože se na tvorbě této příručky podíleli nejvýznamnější lingvisté (J. Gebauer, B. Havránek, F. Daneš), měly některé kodifikační inovace teoreticky zajímavé rysy. Například tvůrci Pravidel vydaných v r. 1957 postupovali originálně v případě kodifikace délky vokálů některých skupin cizích slov – zatímco dřívější kodifikace usilovaly o to, aby se pravopis přibližoval výslovnosti, usilovala pravopisná kodifikace z r. 1957 naopak o to, aby ovlivnila a sjednotila rozkolísanou výslovnost. Základní cíle Pravidel byly od počátku spjaty s modernizačními snahami emancipující se české společnosti, chápané v etnickém smyslu; v popředí byly racionalizace pravopisu a s tím související použitelnost pravopisu v zásadě všemi členy této společnosti (při kodifikaci je ve hře stále faktor, aby mohl uživatel pokud možno jednoznačně rozhodnout, co je a co není správné). V některých oblastech pravopisu se však už od počátku ukazovalo, že dosažení výše uvedených cílů je komplikováno dílčími snahami kodifikovat pravopisné preference určitých společenských skupin (učitelů, spisovatelů, lingvistů různého zaměření, politických elit).

Pravidla jsou v České republice přijímána jako základní jazyková příručka. Pravopisu se připisuje zásadní důležitost a jak ve škole, tak mimo ni se nevěnuje náležitá pozornost jazykovým problémům jiným: např. vhodnému užívání slov (problémům lexikálním a stylistickým) a obecně tvorbě či recepci textů. Závaznost Pravidel je prosazována především prostřednictvím víceméně centralizovaného školství. Ministerstvo

⁶ Z nedávné doby viz zejm. Hlavsa – Čechová – Daneš – Hausenblas – Hoffmannová – Styblík – Svoboda (1995), učebnice stále používaná.

školsství neudělí schvalovací doložku žádné školní učebnici, pokud taková učebnice neodpovídá platným Pravidlům (viz Sdělení, 2003). Za zmínku stojí i to, že Ministerstvo školství rozhoduje o zařazení, resp. nezařazení samotných Pravidel („školního vydání“) do seznamu učebnic, který je publikován na základě školského zákona (zák. č. 561/2004 Sb. par. 27 odst. 1) ve Věstníku MŠMT, a ministerstvo tak má možnost zasáhnout do samotného kodifikačního procesu – může ovlivnit nejen implementaci navrhované kodifikace, ale může v zásadě prosadit i její určitou podobu (srov. i Nekula – Uhlířová, 2002, s. 309).

I když Ministerstvo školství disponuje nezanedbatelnými pravomocemi, centrem vlastních kulturních aktivit je vedle univerzitních kateder češtiny především Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Vznikl v r. 1947 transformací Kanceláře Slovníku jazyka českého, která byla založena v r. 1911. V Ústavu, který je financován ze státního rozpočtu, byla vytvořena většina základních děl o českém jazyce, včetně těch, která mají kodifikační charakter (vedle pravopisných příruček především slovníky). Jedno z oddělení Ústavu se zabývá jen kultivací češtiny. Jeho součástí je jazyková poradna, určená široké veřejnosti. Jazykové dotazy jsou zodpovídány nejen telefonicky, ale i pomocí internetu. Ústav vydává časopis *Naše řeč* (založen v r. 1916), který je speciálně věnován kultivaci češtiny. Pracovníci Ústavu – vedle pracovníků z univerzit – spolupracují s televizními a rozhlasovými stanicemi na tvorbě programů o aktuálních problémech v českém jazyce a píše „jazykové sloupky“ do řady novin a tiskových periodik (žánr „jazykový sloupek“, v němž se stručně píše o zajímavém nebo aktuálním jazykovém jevu, je v ČR oblíbený nejen mezi lingvisty, ale i čtenáři⁷). Nově mohou kulturní aktivity odkazovat k počítačovým korpusům českého jazyka, vytvářeným na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, které obsahují více než 500 milionů textových slov.

Teorie kultivace jazyka vypracovaná Pražskou školou se prosadila nejen v České republice, kde je stále živá, ale i v zahraničí. Populární se stala zejména v dalších slovanských zemích, ale např. i v Německu (srov. např. Scharnhorst, 1999). Tato teorie však měla a má svá podstatná omezení. Základním z nich je to, že se koncentruje pouze na problémy, které se týkají jazyka jako efektivního komunikačního nástroje. Vazba kultivace jazyka na statusové plánování se nestala předmětem systematického výzkumu.⁸ Samotné statusové plánování bylo přenecháno politickým elitám. Lingvisté se málo zabývali jazykovým chováním četných etnických minorit a ještě méně problémy vyplývajícími z koexistence češtiny a minoritních jazyků v jednom státním celku. Na úkor technických aspektů kultivace standardní češtiny byl podceněn sociální rozměr kultivace, která se v řadě případů nereflektovaně děla ve prospěch středních vrstev společnosti.

⁷ Žánr „jazykový sloupek“, podobně jako jiné produkty a formy organizované metajazykové činnosti, by stál za srovnávací kulturněantropologickou analýzou. To, co v českém kontextu přijímáme jako úplnou samozřejmost či banálnost, by se v jiných sociokulturních kontextech mohlo ukázat jako značně nesamozřejmé.

⁸ Problém vlivu (jazykových) ideologií na jazykové plánování byl v Pražské škole znám, ale jako výzkumný předmět se prosadil v širší míře až v americké lingvistické antropologii v 90. letech 20. století (souhrnně viz např. Kroskrity, 2006).

3.2. Švédsko

Švédsko má velmi dlouhou tradici v institucionální kultivaci švédštiny. Základní institucí pečující o švédštinu se stala po francouzském vzoru Švédská akademie (byla založena v r. 1786, zatímco Francouzská akademie už dokonce v r. 1635). Tak jako v případě Francouzské akademie bylo hlavní funkcí Švédské akademie „to give to the Swedish language purity, strength and literary distinction especially as concerns the art of poetry and eloquence and as concerns the sciences...“ (ze statutu citovaného Jernuddem, 1991, s. 48). V průběhu 20. století vznikly další instituce jako Švédská jazyková rada (založena v r. 1944) nebo Švédské centrum pro technickou terminologii (1941). Švédské kultivační instituce plnily a plní v zásadě tytéž úkoly jako výše uvedená kultivační centra česká. Nápadné je snad jen vyšší úsilí věnované pěstování terminologie a to, že kultivace švédštiny byla ve větší míře koordinována s kultivací jazyků v sousedních zemích (hlavně v Norsku a Dánsku). Nejen pro české, ale i švédské kultivační přístupy byla charakteristická silná pozice funkcionalismu, jehož ideologickou a politickou „neutrálnost“, založenou na předpokladu rovného přístupu k standardnímu jazyku, začaly v poslední třetině 20. století ve Švédsku problematizovat sociolingvistické výzkumy (Teleman, 2005).

Ke konci 20. století bylo možné jazykovou situaci ve Švédsku charakterizovat třemi obecnými rysy: (1) vzrůstající vliv angličtiny, (2) prohlubující se multilingvizace švédské společnosti, (3) zvýšená poptávka po dobrých znalostech jak psaného, tak mluveného jazyka. Tyto tři rysy, které bychom jistě našli i v dalších vyspělých státech, jsou doprovázeny řadou jazykových problémů a ty volají po širší společenské diskusi a odpovídajících řešeních (Melander, 2004; Hult, 2004). Pokud jde o angličtinu, je její význam pro Švédsko nesporný, a proto se uznává, že je třeba podporovat její výuku a užívání v řadě situací; avšak v jaké míře nebo zda vůbec připustit, aby se v některých komunikačních doménách používala výlučně, tj. na úkor švédštiny? Ve Švédsku žijí nejen mluvčí pěti právně „uznaných“ jazykových minorit, ale přibývá imigrantů přinášejících s sebou své mateřské jazyky (jde asi o 200 jazyků); jak v této situaci zajistit kvalitní výuku těchto jazyků pro tyto mluvčí a zároveň dosáhnout, aby získali dobrou znalost švédštiny jako druhého jazyka? A co vůbec hodnotit jako dobrou znalost švédštiny v multikulturní společnosti? Bez dobrých znalostí jakéhokoli jazyka se nelze obejít v řadě pracovních i privátních situací charakteristických pro dnešní informační společnost; jak však dosáhnout toho, aby vhodné podmínky pro nabytí takových znalostí měly všechny sociální vrstvy?

K řešení výše uvedených problémů, a celé řady jiných, s nimi souvisejících, ustavila švédská vláda v r. 2000 parlamentní komisi, která v r. 2002 předložila ministroví kultury obsáhlou zprávu (735 stran), v níž je načrtnut „akční program pro švédský jazyk“ (viz Committee on the Swedish Language, 2002).⁹ Obecným cílem předloženého programu je (1) „to advance the position of Swedish“, (2) „to ensure that everyone in

⁹ Tato zpráva se stala základem vládního návrhu Båsta språket (Nejlepší jazyk), který byl v r. 2005 přijat švédským parlamentem.

Sweden has equally good opportunities to acquire the Swedish language“. I když se program, obsahující 80 doporučení, soustřeďuje na švédštinu, je uceleným návrhem jazykové politiky, neboť neopomíjí ani ostatní jazyky užívané ve Švédsku a švédštinou se zabývá ve vztahu k nim. Program také vyniká tím, že zformulovaná doporučení jsou výsledkem nejen statusového, ale i korpusového a akvizičního jazykového plánování, jak je patrné z tří základních cílů, které mají být dosaženy: „Swedish shall be a complete language, serving and uniting our society. Swedish in official and public use shall be correct and shall function well. Everyone shall have a right to language: Swedish, their mother tongue and foreign languages.“ Dosažení těchto cílů je spojeno s rozsáhlou kultivační činností. Pokud jde o první cíl, navrhovaná opatření směřují k tomu, aby ve (vysokém) školství, výzkumu, veřejné administrativě, pracovním životě, konzumní oblasti, kultuře, médiích a dalších oblastech se *vedle* angličtiny užívala nebo mohla užívat švédština, a tudíž aby se odpovídajícím způsobem systematicky rozvíjel vyjadřovací potenciál švédštiny (hlavně slovní zásoba a textové vzorce a žánry). Formulace druhého cíle má na zřeteli to, aby v demokratickém systému občané mohli optimálně komunikovat se „svými“ společenskými institucemi (včetně institucí EU), a tudíž aby administrativní a právní texty produkované těmito institucemi byly maximálně srozumitelné – kultivační opatření proto podporují funkční varietu „jasná řeč“ (*plain language*), specifickou hlavně v oblasti syntaxe a stylu. Třetí cíl se na první pohled týká jen akvizičního plánování, ale není tomu tak. Jestliže pro osvojení nějakého jazyka mají mít stejné podmínky všichni lidé, bude záležet také na tom, v jaké míře jsou texty, písmo, ba dokonce struktura jazyka všem „sociálně otevřené“ – a to už může být záležitostí jazykové kultivace. Jedním z cílů společenských akcí usilujících o „jasnou řeč“ je právě to, aby příslušné texty byly srozumitelné opravdu každému, bez rozdílů ve vzdělání. Pokud jde o strukturu standardního jazyka – tu lze učinit tak variantní, že může vstřebat některé rysy sociálních nebo teritoriálních dialektů, čímž se stane standardní jazyk nositelům těchto dialektů přístupnější.

Povšimněme si dialektického vztahu mezi korpusovým a statusovým plánováním ve výše uvedeném akčním programu. Zamýšlené kultivační aktivity (korpusové plánování) jsou logickým důsledkem plánování statusového: jestliže má švédština zůstat jazykem úplným a má nadále fungovat i v takových doménách, jako jsou vzdělání a výzkum, je třeba věnovat velkou pozornost např. rozvíjení terminologie. A je logické, že takovému úplnému jazyku, který je objektem promyšlené permanentní kultivace, lze zase docela dobře naplánovat status prostředku sloužícího celé společnosti a spojujícího tuto společnost.

Je zřejmé, že takový ucelený projekt, jako je „akční program pro švédský jazyk“, v Česku nevznikl a je otázka, kdy (pokud vůbec) se na něm začne pracovat. Vyplývá to snad z odlišných jazykověplánovacích tradic v České republice a ve Švédsku? Patrně nikoli. Jazykové plánování ve Švédsku bylo do začátku devadesátých let – podobně jako v Česku – orientováno převážně na aspekty korpusové a uvažování o statusových aspektech švédštiny (a logicky také jiných jazyků) dostalo rozhodující impuls až v souvislosti se vstupem Švédska do EU v r. 1995 (viz Milani, 2006). Analogicky

se lze domnívat, že vstup České republiky do EU bude měnit nejen jazykovou situaci v Česku, ale i zdejší přístupy k jazykovému plánování.¹⁰

4. Kultivace jazyka a jazykový management v postmoderním období

Kultivace jazyka je jedním z druhů organizovaného jazykového managementu, který je charakteristický pro období společenské modernizace (Neustupný, 2006). Rozvoj kultivačních přístupů je proto typicky svázán s utvářením standardních jazyků. V dnešních vyspělých společnostech, které se v různé míře vyznačují postmoderními rysy, lze naopak pozorovat procesy jazykové destandardizace (Mattheier, 1997; Daneš, 2006; Spiekermann, 2005). Destandardizací se míní jednak to, že se standardní jazyk přestává užívat v některých situacích nebo komunikačních doménách, jednak to, že se nápadně zvyšuje jeho variantnost, což se děje tím, že do standardního jazyka ve vyšší míře pronikají prvky dosud jsoící mimo něj. Příčiny jazykové destandardizace lze spatřovat v tomto: (1) klesá povědomí o závaznosti společenských norem nabytých ve škole, (2) ve společnostech hlásících se k ideologii postmodernismu přestává být pocíována potřeba celospolečenských jazykových norem, (3) kodifikace standardních jazyků, která proběhla v období společenské modernizace a byla dílem intelektuálních elit, se příliš vzdálila od jazyka užívaného dnes většinou mluvčích, (4) kodifikace standardních jazyků se decentralizuje a stala se záležitostí podnikání (v terminologii P. Garvina, 1993b, lze říct, že nastal posun od „academy-governed style of codification“ k „free-enterprise style of codification“). V této situaci se mohou odborníci zabývající se kultivací jazyka vydat dvěma směry: jednak mohou odchylky od kodifikovaného standardního jazyka kritizovat a hodnotit jako chyby, jednak mohou standardní jazyk postupně upravovat, zvyšovat jeho variantnost a obecně podporovat větší toleranci k variantnosti. I když kultivace postupuje zpravidla zároveň oběma směry (také v závislosti na různých komunikačních doménách), zdá se, že důraz na směr druhý je v postmoderních společnostech akcentujících pluralitu a rozmanitost perspektivnější.

Uniformnost standardního jazyka už není přijímána jako samozřejmost ani v oblasti jazyka, která je tradičně nejpodrobněji kodifikována, totiž v pravopisu. Poučná je v tomto ohledu recepcce Pravidel českého pravopisu z r. 1993. Ta ačkoli přinášela poměrně málo změn, narazila na odpor veřejnosti v takové míře, že ministerstvo školství pozastavilo uvedení kodifikační příručky do škol. K tomu došlo až o rok později, když Pravidla byla opatřena dodatkem, který připustil užívání dalších pravopisných variant. Soudím, že česká jazyková situace se stala příznivou pro utváření variantního pravopisu češtiny, specifického pro různé funkční variety standardního jazyka. Osobité pravopisné jevy lze nalézt v jazyce spisovatelů nebo vědců (a ti je sami proti uniformním snahám tvůrců kodifikace veřejně hájí), osobitými pravopisnými jevy oplývá e-mailová komunikace. Jinými slovy, je zřejmé, že se stále více prosazuje následující tendence: jednotný pravopis pro celý standardní jazyk se decentralizuje a diferencuje se na pra-

¹⁰ K některým rysům této nové situace viz Nekvapil (2007).

vopis pro jazyk umělecký, pravopis pro jazyk odborný, pravopis pro každodenní spotřebu atd. Tato funkční diferenciacie standardního pravopisu koexistuje s jiným typem funkční diferenciacie, která se už několik desetiletí uznává v kodifikaci standardní výslovnosti, kde se pracuje s kategoriemi styl vyšší, neutrální a nižší.¹¹

Nová společenská situace, akcentující pluralitu a rozmanitost, nově strukturuje vztah lingvistických institucí (center kultivačních aktivit) a veřejnosti (občanů a organizací). Především si povšimněme, že základní institucí zřízenou pro kontakt mezi lingvisty a veřejností je „poradna“ – instituce poskytující „rady“, nikoli nějaký donucovací úřad. Na webových stránkách Jazykové poradny Ústavu pro jazyk český AV ČR prezentuje tato instituce občanům své aktivity takto: „Snažíme se neodpovídat pouhým ano – ne, ale řešení Vašeho problému zdůvodnit, vyložit. Nezakazujeme, nepřikazujeme, ‚nehlídáme‘. Radíme, vysvětlujeme, doporučujeme.“¹² Pro lingvisty zodpovídající jazykové dotazy však není důležité jen poskytnout adekvátní službu, důležité jsou pro ně i samotné jazykové dotazy – ty totiž představují cenné sociolingvistické informace o jazykovém chování a postojích tazatelů (jednotlivých občanů, novinářů, spisovatelů, učitelů, sekretářek či celých institucí, úřadů státní správy, podniků apod.) a takové informace lze použít v další lingvistické (teoretické) práci. Lingvisté se snaží vést s veřejností *dialog* (Uhlířová, 2002). Na svých webových stránkách sama Jazyková poradna k takovému dialogu občany vybízí v rubrice „Ptáme se“ – viz např.: „Jak vnímáte slova, která mohou mít v jednom pádě ... více než jednu koncovku (např. 2. p. *popela – popele – popelu*; ...) ... a) Jde o nedůslednost, kterou je třeba odstranit. Měl by být stanoven jen jeden možný tvar, aby nepanoval v jazyce chaos. b) Je to v pořádku a přirozené – jde o záležitost vývoje jazyka, případně možnost volby (např. mezi neutrálním a hovorovým slovem apod.) c) Jiný názor či komentář.“¹³

Už jsem se zmínil výše, že kultivace jazyka jakožto zacházení s jazykem, které je typické pro období společenské modernizace, nevěnuje v zásadě pozornost tomu, že jazyk, který je objektem kultivace, je užíván v multilingvním prostředí; existence dalších jazyků je uznána nanejvýš jako faktor ohrožující čistotu kultivovaného jazyka (viz ideologii purismu). Minoritní jazyky jsou ignorovány, natož aby se staly objektem kultivace. To se však v současné době mění – jestliže u etablovaných standardních jazyků lze dnes pozorovat procesy destandardizace, existuje v rozvinutých společenských kontextech naopak řada minoritních jazyků, které jsou standardizovány právě nyní. Jak by však měla standardizace v postmoderní éře vypadat? Zřejmě to už nemůže být standardizace mající funkce a rysy charakteristické pro standardizování jazyků v době společenské modernizace. – Příkladem nerozvinutého jazyka v rozvinuté společnosti je romšтина, kterou užívá vedle češtiny (nebo slovenštiny) na území dnešní České republiky asi 100 000 lidí. Romská etnicita byla formálně uznána až po společenské změně v r. 1989 a v současnosti je v České republice v úplnosti standardizován

¹¹ V článku, který pozoruhodně anticipuje společenskou recepci Pravidel vydaných v r. 1993, Jirák a Šoltyš (1993, s. 43) upozorňují i na možnost *regionální* diferenciacie pravopisné kodifikace.

¹² Viz <<http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=poradna>>. Cit. 26. 9. 2006.

¹³ Viz <http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=poradna_1>. Cit. 26. 9. 2006.

pouze romský pravopis. Na druhé straně však probíhá výzkum sociální a teritoriální diferenciacie romštiny, byl sestaven romsko-český slovník a vydána podrobná učebnice romštiny. Romština se uplatňuje jako pomocný jazyk v prvních ročnících základní školy, ale jen v omezené míře, a proto je její standardizace naléhavou záležitostí. I když postavení romštiny jako minoritního jazyka je v některých aspektech specifické (Romové žijí v řadě evropských i neevropských zemí, přičemž žádná z nich není jejich přirozeným sociokulturním centrem), je velmi zajímavou otázkou, v jaké míře modely standardizace vyvinuté na základě výzkumu romštiny platí i pro jiné jazyky. Jeden z nich, model pro postmoderní období, lze stručně charakterizovat těmito rysy: „1. The standard is polycentric. 2. The standard is selectively elaborated. 3. There is no codification that would be binding for participants. 4. The standard is a mixed home language. 5. The standard is a symbol of ethnic contribution to the world. 6. The standard is a property of all, not only the elites“ (Hübschmannová – Neustupný, 1996, s. 107; viz i Hübschmannová – Neustupný, 2004).

Na závěr: Kultivace jazyka se v dnešní době stává značně komplexní činností – nejde v ní jen o jazyk (lépe: jazyky!) v užším smyslu, ale i o komunikaci, je zřetelně propojena se statusovým plánováním, a tudíž ji zprostředkovaně ovlivňují i nelingvističtí odborníci a politici se svými zájmy a ideologiemi, podílejí se na ní nejen lingvisté působící ve státních a nestátních institucích, ale ve zvýšené míře i různé skupiny uživatelů jazyka/jazyků a v poslední instanci jednotliví pisatelé či mluvčí. Teorii jazykové kultivace a obecně jazykového plánování je proto třeba postavit na širší základ, než tomu bylo v období klasického jazykového plánování, zformovaného v anglofonní sociolingvistice v 60. a 70. letech minulého století. Dobrou možností se zdá být teorie jazykového managementu (Jernudd – Neustupný, 1987; Neustupný – Nekvapil, 2003), která oproti technickým aspektům plánování klade do popředí aktivity konkrétních mluvčích – zahrnuje nejen procesy „shora dolů“, ale i „zdola nahoru“, je „an academic response to people power in reaction against central imposition“ (Jernudd, 1993, s. 134), integruje mikrodimenzi a makrodimenzi jazykového plánování, přičemž pečlivě sleduje celý jazykověplánovací cyklus (Canagarajah, 2006; Nekvapil, 2006).

LITERATURA

- CANAGARAJAH, S. (2006): Ethnographic methods in language policy. In: T. Ricento (ed.), *An Introduction to Language Policy*. Malden – Oxford – Carlton: Blackwell, s. 153–169.
- COOPER, R. L. (1989): *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COMMITTEE ON THE SWEDISH LANGUAGE (2002): *Speech: Draft Action Programme for the Swedish Language: Summary* (SOU 2002:27). Stockholm: Statens Offentliga Utredningar. Dostupné online na adrese: <<http://www.regeringen.se/content/1/c4/14/43/50317e05.pdf>>.
- DANEŠ, F. (1986): Values and attitudes in language standardization. In: J. Chloupek – J. Nekvapil (eds.), *Reader in Czech Sociolinguistics*. Praha: Academia, s. 206–245.
- DANEŠ, F. (2006): Herausbildung und Reform von Standardsprachen und Destandardisierung / Development and reform of standard languages and destandardization. In: U. Ammon – N. Dittmar –

- K. J. Mattheier – P. Trudgill (eds.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society / Soziolinguistik: Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft: Volume 3 / 3. Teilband*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 2197–2209.
- DOVALIL, V. (2006): K úvahám o spisovném/standardním jazyku: pohled z poněkud širší perspektivy. *Slovo a slovesnost*, 67, s. 96–102.
- FISHMAN, J. A. (2006): *Do Not Leave Your Language Alone: The Hidden Status Agendas Within Corpus Planning in Language Policy*. Mahwah – London: Lawrence Erlbaum Associates.
- GARVIN, P. (1973): Some comments on language planning. In: J. Rubin – R. Shuy (eds.), *Language Planning: Current Issues and Research*. Washington: Georgetown University Press, s. 24–33.
- GARVIN, P. (1993a): A conceptual framework for the study of language standardization. *International Journal of the Sociology of Language*, 100/101, s. 37–54.
- GARVIN, P. (1993b): Styles of codification. In: *Brno Studies in English*, 20. Brno: Masarykova univerzita, s. 17–21.
- HALL, R. A. (1950): *Leave Your Language Alone!* Ithaca: Linguistica.
- HAUSENBLAS, K. (1979): Kultura jazykového komunikování. In: J. Kuchař (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, s. 122–131 [rusky in: N. A. Kondrašov (ed.), *Teorija literaturnogo jazyka v rabotach učenyh ČSSR (= Novoje v zarubežnoj lingvistike, 20)*. Moskva: Progress, 1988, s. 296–306].
- HAVRÁNEK, B. (1932a): Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 32–84 [částečně přeloženo do angl. in: P. L. Garvin (ed.), *A Prague School Reader on Esthetics, Literary Structure and Style*. Washington: Georgetown University Press, 1964, s. 3–16].
- HAVRÁNEK, B. (1932b): Obecné zásady pro kulturu jazyka. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 245–258 [angl. překlad in: J. Rubin – R. Shuy (eds.), *Language Planning: Current Issues and Research*. Washington: Georgetown University Press, 1973, s. 102–111].
- HAVRÁNEK, B. (1963): *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- HLAVSA, Z. – ČECHOVÁ, M. – DANEŠ, F. – HAUSENBLAS, K. – HOFFMANNOVÁ, J. – STYBLÍK, V. – SVOBODA, K. (1995): *Český jazyk pro I.–IV. ročník středních škol (mluvnická a stylistická část)*. 1. vydání. Praha: SPN.
- HOMOLÁČ, J. – NEBESKÁ, I. (2000): Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma. *Slovo a slovesnost*, 61, s. 102–109.
- HULT, F. M. (2004): Planning for multilingualism and minority language rights in Sweden. *Language Policy*, 3, s. 181–201.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1996): The Slovak-and-Czech dialect of Romani and its standardization. *International Journal of the Sociology of Language*, 120, s. 85–109.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. – NEUSTUPNÝ, J. V. (2004): 'Terminological' processes in North-Central Romani. *Current Issues in Language Planning*, 5, s. 83–108.
- JERNUDD, B. H. (1991): *Lectures on Language Problems*. Delhi: Bahri Publications.
- JERNUDD, B. H. (1993): Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. In: E. H. Jahr (ed.), *Language Conflict and Language Planning*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 133–142.
- JERNUDD, B. H. – NEUSTUPNÝ, J. V. (1987): Language planning: for whom? In: L. Laforge (ed.), *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Les Press de L'Université Laval, s. 69–84.
- JIRÁK, J. – ŠOLTYS, O. (1993): Pravopis jako sociální fenomén. *S-Obzor: Čtvrtletník pro kritickou sociologii*, 2 (1), s. 34–44.
- KAPLAN, R. B. – BALDAUF, R. B. (1997): *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KROSKRITY, P. (2004): Language ideologies. In: A. Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, s. 496–517.

- LEŠKA, O. – NEKVAPIL, J. – ŠOLTYS, O. (1987): Ferdinand de Saussure and the Prague Linguistic Circle. *Philologica Pragensia*, 30, s. 77–109 [revidovaná verze in: J. Chloupek – J. Nekvapil (eds.), *Studies in Functional Stylistics*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1993, s. 9–50].
- MATHESIUS, V. (1932): O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 14–31 [částečně přeloženo do franc. in: É. Bédard – J. Maurais (eds.), *La norme linguistique*. Québec – Paris: Conseil de la langue française – Le Robert, 1983, s. 809–813].
- MATHESIUS, V. (1947): O potřebě stability ve spisovném jazyce. In: V. Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich, s. 415–435 [přetištěno in: V. Mathesius, *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, 1982, s. 65–75; něm. překlad in: J. Scharnhorst – E. Ising (eds.), *Grundlagen der Sprachkultur: Beiträge der Prager Linguistik zur Sprachtheorie und Sprachpflege, Teil 1*. Berlin: Akademie-Verlag, 1976, s. 86–102].
- MATTHEIER, K. J. (1997): Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen europäischen Sprachen. In: K. J. Mattheier – E. Radtke (eds.), *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Sprachen*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Peter Lang, s. 1–9.
- MELANDER, B. (2004): A language policy for Sweden. Paper read at the conference Small States and Minorities, Reykjavík 17–18 September.
- MILANI, T. M. (2006): Language planning and national identity in Sweden: A performativity approach. In: C. Mar-Molinero – P. Stevenson (eds.), *Language Ideologies, Policies and Practices: Language and the Future of Europe*. Houndmills – Basingstoke: Palgrave MacMillan, s. 104–117.
- NEKULA, M. – UHLÍŘOVÁ, L. (2002): Tschechisch. In: N. Janich – A. Greule (eds.), *Sprachkulturen in Europa: Ein internationales Handbuch*. Tübingen: Gunter Narr, s. 302–310.
- NEKVAPIL, J. (2006): From language planning to language management. *Sociolinguistica*, 20, s. 92–104.
- NEKVAPIL, J. (2007): K jazykové situaci v České republice: co se stalo (a co se nestalo) po přistoupení země k EU. In: J. Kuklík (ed.), *Přednášky z 50. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, s. 18–36.
- NEUSTUPNÝ, J. V. (2006): Sociolinguistic aspects of social modernization / Soziolinguistische Aspekte gesellschaftlicher Modernisierung. In: U. Ammon – N. Dittmar – K. J. Mattheier – P. Trudgill (eds.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society / Soziolinguistik: Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft: Volume 3 / 3. Teilband*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 2209–2223.
- NEUSTUPNÝ, J. V. – NEKVAPIL, J. (2003): Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*, 4, s. 181–366 [přetištěno in: R. B. Baldauf – R. B. Kaplan (eds.), *Language Planning and Policy in Europe, Vol. 2: The Czech Republic, The European Union and Northern Ireland*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 2006, s. 16–201].
- NOREEN, A. – JOHANNSON, A. (1892): Über Sprachrichtigkeit. *Indogermanische Forschungen: Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde*, 1, s. 95–157.
- SCHARNHORST, J. (ed.) (1999): *Sprachkultur und Sprachgeschichte*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang.
- SDĚLENÍ (2003): Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu při zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic vydávaného na základě par. 40 odst. 1 zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. *Věstník MŠMT*, sešit 5.
- SPIEKERMANN, H. (2005): Regionale Standardisierung, nationale Destandardisierung. In: L. M. Eichinger – W. Kallmeyer (eds.), *Standardvariation: Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache?* Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 100–125.
- SPOLSKY, B. (2004): *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TELEMAN, U. (2005): Language cultivation and language planning II: Sweden. In: O. Bandle – K. Braumüller – E. H. Jahr – A. Karker – H.-P. Naumann – U. Telemann – L. Elmevik – G. Widmark (eds.),

- The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, Vol. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1970–1983.
- UHLÍŘOVÁ, L. (2002): Jazyková poradna v měnící se komunikační situaci u nás. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38, s. 443–455.
- VINOKUR, G. (1925): *Kul'tura jazyka: Očerki lingvističeskoj tehnologii*. Moskva: Rabotnik prosvě-
ščeniija.

РЕЗЮМЕ

Культивация (стандартного) языка

Статья содержит основные положения пражской концепции «языковой культуры», а также основные положения ее практического применения в Чешской республике. Таким образом статья дает возможность сопоставления данной концепции с теорией и практикой культивирования языка в разных странах, что иллюстрировано на примере Швеции. В статье ставятся следующие задачи: 1. Включить проблематику пражской «языковой культуры» в понятийный аппарат международной социолингвистики; 2. Указать на то, что эта концепция только ограниченно вносит вклад в решение языковых проблем современных обществ, даже более ограниченно, чем считается обычно; 3. Обозначить возможности культивации языка в постмодернистском периоде; основное внимание при этом обращается к понятиям стандартизации, дестандартизации и языкового менеджмента.

*Ústav lingvistiky a ugrofinistiky FF UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
<jiri.nekvapil@ff.cuni.cz>*